

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОМЕРЕЖ
ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ
ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО МЕРИДІОНАЛЬНОГО
ЕКОЛОГІЧНОГО КОРИДОРУ**

Колективна монографія

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

С. Совгіра,
Г. Гончаренко, В. Миколайко, Н. Душечкіна

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОМЕРЕЖ
ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ
ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО МЕРИДІОНАЛЬНОГО
ЕКОЛОГІЧНОГО КОРИДОРУ**

Колективна монографія

Умань
Видавець «Сочінський М. М.»
2018

УДК 502.172(282.247.318)

C40

Рекомендовано до друку Вченою Радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

26.06.2018 (Протокол №13)

Рецензенти:

Денисик Г.І. д. геогр. н., професор, завідувач кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Любинський О. І., д. с.-г. н., завідувач кафедри екології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Ткач Є. Д., к. б. н., завідувач лабораторії біорізноманіття екосистем Інституту агроекології і природокористування НААН

C40 **Систематизація** регіональних екомереж та перспективних заповідних територій Південно-Бузького меридіонального екологічного коридору: колективна монографія / С. Совгіра, Г. Гончаренко, В. Миколайко, Н. Душечкіна – Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2018. – 478 с.

ISBN 978-966-304-266-4

Наведено результати комплексних досліджень Південно-Бузького меридіонального екологічного коридору. Представлено його фізико-географічну характеристику (грунти, рослинний покрив, тваринний світ, природно-заповідний фонд). Подано характеристику Південно-Бузького екокоридору за адміністративно-територіальним та регіональним поділом. Систематизовано регіональні екомережі екокоридору. Досліджено перспективні заповідні об'єкти для розширення його території. Доведено необхідність оптимізації регіональних екомереж Південно-Бузького меридіонального екокоридору. Розкрито вимоги до регіональних екомереж та запропоновано комплекс заходів ефективного функціонування Південно-Бузького екокоридору

Для науковців, аспірантів, студентів-екологів, фахівців служб збереження біорізноманіття, землевласників, усіх, хто досліджує екомережу України.

УДК 502.172(282.247.318)

ISBN 978-966-304- 266-4

©Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИРОДООХОРОННІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ	8
1.1. Огляд літературних джерел з проблеми дослідження	8
1.2. Нормативно-правова база збереження біологічного та ландшафтного різноманіття в аспекті формування екомережі України	47
РОЗДІЛ 2. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО МЕРИДІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОРИДОРУ	59
2.1. Природні умови району дослідження	59
2.2. Адміністративно-територіальне районування Південно-Бузького екокоридору	65
2.3. Характеристика та структура ґрунтів території Південно-Бузького екокоридору	71
2.4. Рослинний покрив території Південно-Бузького екокоридору	79
2.5. Тваринний світ території Південно-Бузького екокоридору	90
2.6. Природно-заповідний фонд Південно-Бузького екокоридору	96
РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОМЕРЕЖ ТА ПЕРСПЕКТИВНИХ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО МЕРИДІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОРИДОРУ В МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО ПОДІЛУ	99
3.1. Хмельницька область (верхня частина коридору)	100
3.1.1. Екомережа Південно-Бузького меридіонального екокоридору на території області	125
3.1.2. Перспективні заповідні об'єкти Південно-Бузького екокоридору у межах області	154

3.2.	Вінницька область (середня частина коридору)	160
3.2.1.	Екомережа Південно-Бузького меридіонального екокоридору на території області	185
3.2.2.	Перспективні заповідні об'єкти Південно-Бузького екокоридору у межах області	215
3.3.	Кіровоградська область (середня частина коридору)	226
3.3.1.	Екомережа Південно-Бузького меридіонального екокоридору на території області	236
3.3.2.	Перспективні заповідні об'єкти Південно-Бузького екокоридору у межах області	260
3.4.	Черкаська область (середня частина коридору)	262
3.4.1.	Екомережа Південно-Бузького меридіонального екокоридору на території області	287
3.4.2.	Перспективні заповідні об'єкти Південно-Бузького екокоридору у межах області	295
3.5.	Миколаївська область (середня та нижня частини коридору)	306
3.5.1.	Екомережа Південно-Бузького меридіонального екокоридору на території області	341
3.5.2.	Перспективні заповідні об'єкти Південно-Бузького екокоридору у межах області	387
3.6.	Одеська область (нижня частина коридору)	399
3.6.1.	Екомережа Південно-Бузького меридіонального екокоридору на території області	405
3.6.2.	Перспективні заповідні об'єкти Південно-Бузького екокоридору у межах області	409
РОЗДІЛ 4.	ОПТИМІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОМЕРЕЖ ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО МЕРИДІОНАЛЬНОГО ЕКОКОРИДОРУ	414
4.1.	Вимоги до регіональних екомереж Південно-Бузького екокоридору	414
4.2.	Комплекс заходів ефективного функціонування Південно-Бузького екокоридору	419
ВИСНОВКИ	426
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	429

ВСТУП

Дедалі більше антропогенний тиск призводить до негативних змін природного середовища. Одним з ефективних інструментів збереження природних комплексів є створення заповідних (природоохоронних) територій, які утворюють природно-заповідний фонд (ПЗФ). Для створення ефективних систем територіальної охорони природи необхідні комплексні роботи з оцінки стану існуючих мереж заповідних (природоохоронних) територій.

У нашій державі спостерігається зростання площ території та об'єктів природно-заповідного фонду, але в порівнянні із країнами Центральної та Західної Європи, де цей відсоток сягає 10 % і більше, можна констатувати, що досягнутий рівень заповідання території не є задовільним. Тому одним із кроків для подальшої розбудови екомережі є збільшення території та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Другим кроком розбудови екомережі є збереження не тільки природних, а й трансформованих територій, оскільки більшість ділянок лучної і степової рослинності перебувають на різних стадіях деградації, спричиненої надмірним випасом тварин. У лісових масивах майже немає лісів старших вікових груп, а де такі ділянки залишилися, то їх інтенсивно вирубують. Створені численні водосховища і ставки значно змінили гідрологічний режим Південного Бугу, що обмежило можливість існування гідробіонтів реофільного комплексу [229, с.21].

Один із елементів національної екомережі, Південно-Бузький екокоридор також знаходиться під потужним антропогенним пресом. Серйозною перешкодою подальшому його функціонуванню є відсутність водоохоронних смуг, масова забудова перспективних для

екомережі території елітним котеджним житлом та дачними масивами, фрагментованість рослинного покриву тощо.

Для забезпечення цілісності Південно-Бузького екокоридору необхідно формувати паралельні екокоридори по водоохоронних зонах приток Південного Бугу. Практично всі малі річки – притоки Південного Бугу більшою чи меншою мірою можуть виконувати функції екокоридорів у міській екомережі, зв'язуючи Південно-Бузький екокоридор з навколишніми лісовими масивами чи внутрішньоміськими екоцентрами за умови їх оптимізації, а подекуди і шляхом встановлення охоронного режиму [88, с.16].

Південно-Бузький екокоридор приурочений до річкової долини Південного Бугу і відзначається значною мозаїчністю та неоднорідністю природних умов і ландшафтних комплексів. У його межах зосереджена значна частина водно-болотних угідь, які є місцями тимчасового перебування мігруючих видів птахів. Екокоридор суцільний, займає русло Південного Бугу, заплави та надзаплавні тераси його річкової долини, частково схилів місцевості. Південно-Бузький меридіональний екокоридор поєднує елементи регіональних екомереж Вінницької, Хмельницької, Кіровоградської, Черкаської, Одеської та Миколаївської областей.

Для забезпечення цілісності Південно-Бузького екокоридору подальших детальних досліджень потребують питання оптимізації елементів перспективних локальних екомереж.

У монографії зібрано матеріал, який отримано під час експедиційних досліджень від витoku річки Південний Буг до м. Миколаїв.

Перший розділ характеризує теоретичні та природоохоронні аспекти формування екологічної мережі України. У ньому здійснено огляд літературних джерел з проблеми дослідження та нормативно-

правової бази збереження біологічного та ландшафтного різноманіття з метою формування екомережі України (С. Совгіра).

У другому розділі розкрито фізико-географічну характеристику Південно-Бузького меридіонального екологічного коридору, зокрема природні умови, геоморфологію долини р. Південний Буг, здійснено екологічну оцінку ґрунтів регіону та досліджено важливі показники їх склад, рослинний покрив та тваринний світ території екокоридору, обґрунтовано адміністративно-територіальне районування Південно-Бузького екокоридору та розташування природно-заповідних об'єктів по його території (В. Миколайко).

Третій розділ характеризує особливості структури Південно-Бузького меридіонального екологічного коридору згідно адміністративно-територіального поділу: Хмельницька, Вінницька області (Г. Гончаренко), Черкаська, Кіровоградська області (Н. Душечкіна), Миколаївська, Одеська області (С. Совгіра).

У четвертому розділі здійснено спробу оптимізації регіональних екомереж в межах Південно-Бузького меридіонального екокоридору (С. Совгіра).